

ГАЛИНА ЧУМАК, доцент
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ АМЕРИКАНСЬКИХ РЕАЛІЙ В УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕКЛАДАХ СТВЕНА КІНГА

У статті розглядаються функції американських реалій у романі С.Кінга «Історія Лізі» і збірці оповідань «Коли впаде темрява» та аналізуються способи їх перекладу українською мовою.

Ключові слова: реалії, фонові знання, транскрипція, транслітерація, еквівалентний переклад.

Чумак Г. Особенности передачи американских реалий в украинских переводах Стивена Кинга.

Рассматриваются функции американских реалий в романе Дж. Апдайка «Кентавр» и анализируются способы их перевода на украинский язык.

Ключевые слова: реалии, фоновые знания, транскрипция, транслитерация, эквивалентный перевод.

The article examines the functions of American realia in S. King's "Lisey's Story" and "Just After Sunset" and analyzes the ways of their rendering in Ukrainian translation.

Key words: realia, background knowledge, transcribing, transliteration, equivalent translation.

Художній переклад – один з найпоказовіших проявів міжлітературної (і значить певним чином міжкультурної) взаємодії. Фактично він є основною частиною національно-літературного процесу, оскільки виступає посередником між літературами, без нього неможливо було б говорити про міжлітературний процес у всій його повноті.

Легендарний майстер жахів Стівен Кінг написав безліч оповідань і романів, за якими було знято десятки кіно- і телефільмів. Його книжки перекладено 33 мовами, видано у понад 35 різних країнах. В усьому світі надруковано вже понад 300 мільйонів екземплярів його книжок. У 2003 році цього визнаного короля жахів було нагороджено премією The National Book Foundation Medal за видатні досягнення в літературі. Майже всі твори С. Кінга були перекладені російською. Українські переклади Стівена Кінга почали видаватися відносно недавно, серед них – «Вітер у замкову шпарину. Темна вежа VIII», «Зона покриття», «Історія Лізі», [«11/22/63»](#), [«Повна темрява. Без зірок»](#), [«Щукач. Темна вежа - I»](#), «Коли впаде темрява» та ін.

Серед останніх перекладів українською – роман «Острів Дума». У США «Острів Дума» з'явився у січні і вже зараз – в українському перекладі. Росіяни цей твір Кінга ще не видали. Випередити своїх колег з Росії українським видавцям вдалося завдяки хорошій репутації та налагодженим зв'язкам. Книгу видає харківське видавництво Книжковий Клуб «Клуб сімейного дозвілля». Переклад здійснив Олександр Красюк, знайомий українським читачам книгою про понтифіка Івана-Павла II «Папа і Україна», перекладами романів «Полька» Мануели Гретковської та «Сходження Ганнібала» Томаса Гарріса.

Кожен прозовий переклад передувє і супроводжується великою країнознавчою, біографічною та літературознавчою роботою. Діяльність перекладача спрямована на подолання *лінгвоетнічного бар'єру*, по обидві сторони якого комунікантів розділяє не лише відсутність спільної мови, але і те, що пов'язують з поняттям етносу: відмінності в культурах та національній психології, недостатня поінформованість у питаннях поточного життя чужої країни тощо [2, с. 12].

За останні роки значно збільшилась кількість робіт, що свідчить про інтерес і прагнення лінгвістів до дослідження мовних явищ у широкому екстралінгвістичному контексті. Урахування системи екстралінгвістичних факторів є необхідною передумовою адекватності перекладу.

Перша умова адекватного відтворення реалій – їх глибоке знання. Коли у перекладача є правильне уявлення про реалію та її контекстуальне використання, йому легше знайти адекватний відповідник цієї реалії в перекладі.

Кожен прозовий переклад передує і супроводжується великою країнознавчою, біографічною та літературознавчою роботою. Діяльність перекладача спрямована на подолання *лінгвоетнічного бар'єру*, по обидві сторони якого комуніканти розділяє не лише відсутність спільної мови, але і те, що пов'язують з поняттям етносу: відмінності в культурах та національній психології, недостатня поінформованість у питаннях поточного життя чужої країни тощо [2, с. 12].

Прояви лінгвоетнічного бар'єру присутні і у процесі фахової комунікації, оскільки, незважаючи на те, що основними її ознаками є використання термінології відповідної галузі та оформлення текстів у відповідності до норм певної мови, такі тексти є тісно пов'язаними з історією, соціальним та культурним контекстом життя комунікантив. Не існує жодної галузі спеціальних знань, яка не визначалася, хоча б частково, специфікою культури відповідного етносу.

Швидкий технологічний розвиток, соціальні та економічні зміни, внаслідок яких відбувається глобальний обмін знаннями та інформацією, послугами, у тому числі економічного характеру, технологіями в галузі освіти, досягненнями науки і техніки, соціальними завоюваннями та знаннями, зумовлюють інтенсивний контакт та взаємодію культур, які поряд із специфічними, унікальними особливостями можуть мати і спільні риси, що їх об'єднують. Одним із найважливіших каналів взаємозв'язку між культурами є переклад.

З'являється ряд праць, у яких робляться спроби виділити так званий “культурний” компонент значення, розкрити лінгвістичну природу “фонових” знань, показати особливості і своєрідність їхнього функціонування в кожній з розглянутих мовних спільнот. Труднощі перекладу простежуються на межі досліджень лінгвістики, культурології (мультикультурології, кроскультурології), перекладознавства (транслатології) та інших наук. У цьому і полягає новизна й актуальність питання.

Соціокультурним аспектом перекладу реалій займалися В. Гумбольдт, О.О. Потебня, Е.Селір, Б. Уорф, Р. Робертс, А.Д. Швейцар, В.Н. Комісаров, Р.П. Зорівчак, О.С. Ахманова, В.В. Сдобніков, В.В. Коптілов, О. Кундзіч, О.І. Чередниченко, Ю. Найда, В.А. Маслова, А.А. Мороз, та інші.

Перекладознавчий аспект реалій на матеріалі англійських перекладів української прози досліджувала Р.П. Зорівчак. [4]

Вивченням реалій як об'єкту лінгвістичного дослідження присвячена праця А. А. Мороз. [8]

Мета статті – аналіз американських реалій та способи їх передачі в українських перекладах роману Стівена Кінга «Історія Лізі» та збірці оповідань «Коли впаде тремря».

Невід'ємною вимогою до перекладача при перекладі творів С.Кінга є встановлення перекладацьких рішень, коли еквівалент слова, що необхідно перекласти, відсутній у мові перекладу. Кінг пише суто для американського читача і зовсім не бере до уваги іншого. Його тексти настільки насичені американськими реаліями, а їх якраз перекладачі часто оминають. У Кінга все абсолютно американське: імена, історичні особистості, факти. «Острів Дума» – книга про художника, тому там багато імен і натяків на сюжети картини незнаних у нас американських живописців. Герої роману розмовляють прямими цитатами з рок-н-рольних пісень та творів класиків, наприклад, Шекспіра чи Емілі Дікінсон. Якби Олександр Красюк не робив коментарів, то читачеві було б незрозуміло, що мається на увазі. Звичайно, йому доводилося і використану Кінгом поезію перекладати.

В нашому дослідженні ми послуговувалися тезою про те, що завжди треба враховувати функціональний статус реалії, її композиційну функцію, її маркованість, прагматичний аспект висловлювання. Теорія художнього перекладу зумовлює загальні закономірності, з яких впливають конкретні висновки стосовно окремих мовних фактів. Але це — не готові трафарети. У кожному конкретному випадку розуміння лінгвальних явищ слід поєднувати з естетичним відчуттям. [9]

Особливості й своєрідність художньої манери Стівена Кінга можуть бути зрозумілі й оцінені лише в тих випадках, якщо читач співвіднесе фактичний текст із певною екстралінгвістичною ситуацією.

Твори автора, пронизані його світобаченням, створені на основі певних біографічних відчуттів автора і стають зрозумілими читачу саме завдяки словам-реаліям.

Мові творів Стівена Кінга характерна велика кількість реалій, які дуже виразно характеризують національний побут, звичаї, культуру, суспільство, стереотипи та ідеали американців середнього класу від другої половини двадцятого століття і аж до початку двадцять першого.

Неймовірна популярність творів Стівена Кінга підсилює відповідальність перекладача, примушує його виступати саме не в ролі «переспівувача», а знавця-ерудита української та англійської мови. Творча робота над українським варіантом прозових творів С. Кінга насамперед вимагає від перекладача вміння помітити і гідно оцінити секрети мовно-художнього багатства творів, в основі яких лежить народна розмовна мова, уміння майстра жахів пересипати сюжетну канву від самого початку і аж до кінця твору мовними елементами.

Слушно зауважує Сергій Квіт, що «точно передати текст може лише той перекладач, який зуміє дати мовне вираження тому предмету, котрий відкриває йому оригінальний текст, тобто знайде мову, котра буде його власною і, разом з тим, відповідатиме оригіналу» [5, с. 42].

Подібну перекладацьку стратегію Красюк використовує в перекладі збірки оповідань «Коли впаде темрява» (Just After Sunset).

David didn't believe his fiancé would hitchhike west on her own-the idea was crazy-but he believed she wasn't here. Had known even before counting heads, actually, and a snatch of some old book or poem about winter occurred to him: A cry of absence, absence in the hear [10].

Девідові не вірилося, щоб його наречена могла раптом поїхати сама автостопом на захід, ця думка здалася йому безглуздою, але він переконався, що тут її справді немає. Йому це стало ясно, навіть без того, щоб почати рахувати всіх по головах. Він пригадав уривок з якоїсь старої книжки, чи вірша про зиму: «**плач втрати, втрата у серці**» [6, с. 15].

І далі перекладач дає пояснення процитованого поетичного рядка: *Цитата із вірша «Пам'ятна зима» Джона Крау Ренсома (1888-1974).*

Якщо географічні реалії здебільшого перекладені методом транскрибування, то додатково подається інформація про етимологію власної назви.

Few people came to places like Crowheart Springs, Wyoming on purpose [10].

Мало хто спеціально приїздить до таких закутнів, як Кравхарт Спрингс у штаті Вайомінг.

Кравхарт Спрингс - селище в окрузі Фремонт, Вайомінг; назва, яка буквально означає «Вороняче серце», походить від легенди про битву між індіанцями племені Крау (Ворони) і шушонами, в якій вождь останніх переміг вождя Ворон і вирівав його серце; у той же час слово crow означає крик півня перед світанком [6, с. 15].

Завдяки коментарям перекладача, читачі мають змогу вловити приховану аллюзію текстів Кінга.

Оповідання «Зупинка по дорозі» (Rest Stop) із збірки «Коли впаде темрява» особливо насичене топонімами та онімами, кожен з яких перекладено методом транскрибування та додатково пояснено у посиланнях.

Sometimes he told himself the answer to that was no, the whole Rick Hardin/John Dykstra thing was nothing but an artificial construct, pure press agency, no different from Archibald Bloggert (or whatever his real name might have been) performing as Cary Grant, or Evan Hunter (whose actual birth name had been Salvatore something-or-other) writing as Ed McBain. And those guys had been his inspiration...along with Donald E. Westlake, who wrote hard-boiled "caper" novels as Richard Stark, and K. C. Constantine, who was actually...well, no one really knew, did they? As was the case with the mysterious Mr. B. Traven, who had written Treasure of the Sierra Madre. No one really knew, and that was a large part of the fun [10].

Інколи він запевняв себе, що не має, що вся ця схема Рік Гардин – Джон Дикстра – ніщо інше, як штучна конструкція, чистий піар, такий самий, як у випадку Арчібалда Блоггера (чи яке там у нього справжнє ім'я?), який виступав як Кері Грант, або Івена Гантера (якого при народженні називали Сальваторе якийсь-то-там), що пише під псевдонімом Ед МакБейн. А всі ці хлопці його надихали...разом з Дональдом Вестлейком, що видав круті «каперські» романи як Річард Старк, і Кей Сі Константин, якого насправді звати... та ніхто насправді не знає, як його звати. Той самий випадок з потаємним містером Б. Трейвеном, котрий написав «Скарби Сьєра Мадре». Ніхто не знав насправді, і саме в цьому полягала суть забави [6, с. 118-119].

І далі у примітках – детальний описовий переклад кожного оніма.

Подібну перекладацьку стратегію обрав і Віктор Шовкун для передачі американських реалій у романі «Історія Лізі» (Lisey's Story), виданому тим же Харківським видавництвом Книжковий Клуб «Клуб сімейного дозвілля». Однак, він пропонує менше описового перекладу, натомість просто транскрибуючи чи транслітеруєчи топоніми чи оніми. Лише в окремих випадках читачеві додатково пояснюють культурні реалії у примітках.

"Don't be sille dollink," she told the empty kitchen in her best Zsa Zsa Gabor voice [10].

Не говори дурниці, любий, - сказала вона, звертаючись до порожньої кухні воїм найліпшим голосом, голосом Ца Ца Габор¹ [7, с. 394].

Але перекладач тут не врахував власне американське прочитання угорського імені актриси, яке транскрибується як **За За Габор**.

Реалії, що їх було ідентифіковано у проаналізованих творах Стівена Кінга можна поділяти на:

власне реалії (при існуючих референтах): англ. sandwiches, burgers, hooch, soft-pretzel, hot dogs, Lebanon baloney, slacks, hitchhiker, auxiliary cop, jalopies, cheerleaders; укр. бутерброди, котлети, самогонка, солоні кренделики, сосиски, сервелат, штани, якийсь чоловік, помічник поліцейського, допотопні авто, актив вболівальників та інші;

б) реалії – фразеологізми: англ. get somebody off the hook, hate one's guts, to have rats in one's brain, my wad is shot, shipwreck of a man, to have one's neck, all courtesy and ginger; укр. прийти на виручку, чорно ненавидіти, глузд за розум завертає, я вже відстрілявся, старий чоловік, розправитись, душа-чоловік та інші. Реалії фразеологізми, будучи усталеними мовними зворотами, надають тій чи іншій фразі відтінку та асоціацій, характерних певній країні. Оскільки люди різних країн членують світ по-різному, то й реалії - фразеологізми, відповідно, будуть різними. Від перекладача залежить, наскільки точно відтінок та асоціації будуть передані.

Загалом, із зіставного аналізу перекладацьких стратегій Олександра Красюка та Віктора Шовкуна можна зробити висновок, що детальні коментарі ти примітки Красюка допомагають читачеві краще зрозуміти експліцитні та імпліцитні алюзії та інші інтертекстуальні включення Стівена Кінга, в той час як переклад Віктора Шовкуна подекуди грішить неточностями транскрибування та транслітерації власних назв. Тому, українські переклади Олександра Красюка можна вважати більш адекватними і, на нашу думку, обрана ним перекладацька стратегія повністю передає специфічний авторський стиль короля жахів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бурбак О.Ф. Реалія та способи визначення її лінгвістичного статусу / Бурбак О.Ф. // *Іноземна філологія*. – 1985. – № 5. – С. 68 – 69.
2. Гадамер, Ганс Георг. Батьківщина і мова // Гадамер, Ганс Георг. *Герменевтика і поетика: Вибрані твори*. / Пер. з нім. – К.: Юніверс, 2001.
3. Елистратова А. «Трагическое животное – человек» (О романах Дж. Апдайка) // *Современная литература за рубежом*. – М.: Советский писатель, 1966. – С. 126-150.
4. Зорівчак Р.П. Реалія і переклад (на матеріалі англomовних перекладів української прози) / Зорівчак Р.П. – Львів: Вид-во при Львів. ун-ті, 1989. – 216 с.
5. Квіт С.М. Основи герменевтики: Навч. посіб. – К.: Вид. дім “КМ Академія”, 2003. – 192с.
6. Кінг С. Коли впаде темрява [Текст] : пер. з англ. і комент. О. Красюка. – Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2009. – 432 с.
7. Кінг С. Історія Лізі [Текст] : пер. з англ. В. Шовкуна. – Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2007. – 624 с.
8. Мороз А.А. Реалія як об'єкт лінгвістичного дослідження / Мороз А. А. – Бердянськ, 1999. – 240 с.
9. Хіль Н.П. Відтворення національно-культурних особливостей оригіналу в художньому перекладі // <http://www.confcontact.com/>
10. King, Stephen. Just After Sunset. // <http://www.e-reading.mobi/book.php?book=136107>.
11. King, Stephen. Lisey's Story. // <http://loloyd.homeip.net/ebooks1/Stephen%20King%20%28Bibliography%29/2000%27s/2006/Stephen%20King%20-%20Lisey%27s%20Story.pdf>.

¹ Популярна американська актриса угорського походження (нар. 1917 р.)